

Η αποδοχή της νεοελληνικής ποίησης στην Ιταλία από τη δεκαετία του '50 μέχρι σήμερα, μέσω της μετάφρασης.

Michele Salamina

Università degli Studi "Aldo Moro" di Bari

Abstract

This essays aims at giving some examples of the lack of a consistent number of translations from Modern Greek poetry in Italy, a fact that inevitably prejudices the construction of a wide reception of its literary works. Why many works are not translated from Greek into Italian? How did translators fail in offering a larger production of translations of Modern Greek poetry? Which authors were translated the most? Is it easy to find works of Modern Greek poetry today? How were these foreign poets presented in the introductions to the translations? How are they presented nowadays in the modern introductions? Do they give exhaustive and correct images of the source cultures? The main material of analysis will be constituted by the collections of Greek poets translated in Italy during the 20th century, along with the introductions provided by the translators themselves to these works.

Keywords: refraction, Modern Greek poetry, image, reception, translation

Αυτή η μελέτη προσπαθεί να ανασυνθέσει την εξέλιξη της εικόνας της νεοελληνικής ποίησης στην Ιταλία, έτσι όπως έχει σχηματιστεί μέσω των διαφόρων μεταφρασμένων ανθολογιών Νεοελλήνων ποιητών, ξεκινώντας από τη δεύτερη μεταπολεμική περίοδο, εξετάζοντας τις εισαγωγές των διαφόρων μεταφραστών καθώς και τον τρόπο με τον οποίο αυτοί παρουσιάζουν την ελληνική ποίηση στο κοινό των αναγνωστών τους.

Η έλλειψη μιας ικανοποιητικής διαθεσιμότητας, και κυρίως κυκλοφορίας, μεταφράσεων της νεοελληνικής ποίησης προδικάζει αναπόφευκτα την αποδοχή της. Ποιητές όπως ο Καβάφης, ο Ρίτσος ή ο Ελύτης, έχουν μεταφραστεί πολλές φορές στην Ιταλία. Για ποιον λόγο όμως, τα έργα άλλων προσωπικοτήτων της νεοελληνικής λογοτεχνίας δεν μεταφράζονται με την ίδια συχνότητα; Πώς απέτυχαν οι μεταφράσεις στον ρόλο τους να προσφέρουν μια πιο ευρεία και ικανοποιητική εικόνα του νεοελληνικού ποιητικού λόγου;

Ο Steiner (1997) υποστηρίζει ότι δια μέσω της μετάφρασης κάθε γενιά κτίζει ένα 'μεταφραστικό παρελθόν' που προσαρμόζεται στο δικό της πολιτισμό. Αναλόγως, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι κάθε πολιτισμός κτίζει μία δική του εικόνα του ξένου λογοτεχνικού τοπίου σύμφωνα όχι μόνο με την εποχή του, αλλά και με τις προσδοκίες του. Κατ' αυτόν τον τρόπο, τα ξένα μεταφρασμένα έργα προσλαμβάνονται από την κουλτούρα υποδοχής κατά τρόπο ελαφρώς διαφορετικό από όπως αντιμετωπίζονται στην κουλτούρα της γλώσσας προέλευσης. Κι αυτό συμβαίνει γιατί, στο πολιτιστικό πλαίσιο άφιξης, λειτουργούν και εντόπιοι διανοούμενοι που με τη σειρά τους δημιουργούν τόσο λογοτεχνικές τάσεις όσο και διαφορετικούς κανόνες που επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τους εξωτερικούς παράγοντες.

Αλλά, ειδικές μελέτες στο πεδίο των *Translation Studies* προσπαθούν να αποδείξουν ότι η εκδοτική επιτυχία μιας μετάφρασης μπορεί με τη σειρά της, και με ακόμα πιο έντονα αποτελέσματα, να διενεργεί με τις αυτόχθονες λογοτεχνικές φόρμες μια σειρά άλληλοεπιδράσεων ικανών να προκαλέσουν νέους κώδικες καθώς και κανόνες ύφους. Απ' αυτήν την άποψη έχει νόημα να πούμε ότι η περιγραφή της «εικόνας» μιας ξένης

λογοτεχνίας σ' ένα νέο πολιτιστικό πλαίσιο εγκλείει και τη μελέτη της λειτουργίας που ασκούν οι μεταφράσεις και την αποδοχή τους στο λογοτεχνικό σύστημα μιας χώρας.

Τα μεταφρασμένα έργα που εισάγονται σε μια νέα πραγματικότητα μέσω της μετάφρασης είναι βεβαίως σε θέση να μεταφέρουν τα νοήματα του πρωτότυπου, αλλά κατά διαφορετικό τρόπο, καθ' ότι η κουλτούρα υποδοχής έχει κι εκείνη τους δικούς της κώδικες, και ένα ιδιαίτερο “βλέμμα” προς το “άλλο”, το οποίο φιλτράρει τα περιεχόμενα της ξένης κουλτούρας διαμέσου μιας επακριβούς προοπτικής. Ο Lefevere (2004: 239-56) εισάγει την έννοια της *refraction* (διάθλασης) για να περιγράψει ακριβώς αυτό το φαινόμενο επισημαίνοντας ότι το πολιτιστικό περιβάλλον της γλώσσας άφιξης μπορεί να προκαλέσει γνώμες πάνω σ' ένα δεδομένο έργο ακόμη και πριν από την είσοδό του μέσω της μετάφρασης στην νέα κουλτούρα.

Κατ' αυτόν τον τρόπο, η δημιουργία της εικόνας μιας άλλης λογοτεχνίας εξαρτάται, εκτός από τα ίδια τα λογοτεχνικά έργα, και από τον κριτικό και παρακειμενικό εξοπλισμό τους, και συνεπώς και από τις εισαγωγές στις μεταφράσεις. Η θεώρηση των διαφορών προλόγων, γραμμένων πολλές φορές και από τους ίδιους τους μεταφραστές, μπορεί να βοηθήσει την κατανόηση τού πώς παρουσιάζεται μια ξένη κουλτούρα και πώς αυτή διαμορφώνεται σ' ένα συγκεκριμένο πολιτισμό άφιξης. Όπως επισημαίνει η Faini (2004: 26):

[...] οι εισαγωγές των μεταφραστών είναι ιδιαίτερος χρήσιμες, εφόσον επιτρέπουν τον εντοπισμό όχι μόνο των κριτηρίων επιλογής, αλλά και του δεσμού ανάμεσα σ' αυτά τα κριτήρια και το ρόλο της μετάφρασης στην κοινωνία όπου εργάζεται ο μεταφραστής

Ο σημαντικός ρόλος των ανθολογιών ποιημάτων για τη δημιουργία ενός κανόνα της ξένης κουλτούρας στη χώρα υποδοχής παρουσιάζεται αρκετά τεκμηριωμένος στην εισαγωγή που γράφει ο De Rosa στη συλλογή νεοελληνικής ποίησης του Pontani: «Η προετοιμασία μιας ανθολογίας σημαίνει πάντα [...] την εγκαθίδρυση ενός κανόνα, ακόμα και όταν ο σκοπός του επιμελητή είναι περισσότερο ιστορικός παρά αισθητικός ή κανονιστικός».¹ Κατά τη γνώμη του, ο κανόνας της ελληνικής ποίησης του 20ού αιώνα μπορεί να προβληθεί: «προσδιορίζοντας μερικά ‘σταθερά σημεία’, δηλαδή μερικά ονόματα που έχουν ‘κατασκευάσει’ [...] την ποιητική έκφραση στα ελληνικά τον περασμένο αιώνα».²

Μέσω της σύγκρισης λοιπόν διαφόρων ποιητικών ανθολογιών και των αντίστοιχων προλόγων τους, οι μεταφραστές έχουν ανασυνθέσει στην Ιταλία την εικόνα μιας ποιητικής εξέλιξης εξαιρετικά πλούσιας, δίνοντας στον Ιταλό αναγνώστη τη δυνατότητα να έρχεται σε επαφή με την νεοελληνική ποίηση και να γνωρίζει μια μεγάλη εκπροσώπηση ποιητών με ποικίλες ποιητικές, που επιβεβαιώνουν την ύπαρξη ενός λογοτεχνικού περιβάλλοντος το οποίο προσέχει όχι μόνο τα θέματα της σύγχρονης Ελλάδας, αλλά και αυτά του σημερινού ανθρώπου.

Μια από τις πρώτες ανθολογίες ελληνικής ποίησης που εκδόθηκαν στην Ιταλία είναι η *Arodafnusa* (1957), του Lavagnini. Πρόκειται για μια συλλογή 32 ποιητών που καλύπτει μία περίοδο εξήντα ετών, από το 1880 μέχρι το 1940. Με αυτό το βιβλίο ο Lavagnini προσπαθεί να παρουσιάσει μια ολόκληρη λογοτεχνική εποχή, χωρίζοντάς την σε δύο σημαντικές ιστορικές φάσεις: στην πρώτη ανήκει ο Παλαμάς, στη δεύτερη όλοι οι άλλοι. Ειδοποιεί το ιταλικό κοινό και για την ύπαρξη μιας «τρίτης γενιάς» (της οποίας είναι μέλος και ο Σεφέρης), που δεν περιέχεται στη συλλογή του.

¹ De Rosa (2005: 7): «Allestire un'antologia significa sempre [...] stabilire un canone, anche quando l'intento del curatore sia storico più che estetico o normativo».

² De Rosa (2005: 7): «fissando alcuni paletti, ossia alcuni nomi che hanno “fatto” [...] l'espressione poetica in greco nel secolo scorso».

Ο Παλαμάς παρουσιάζεται επομένως από την αρχή ως ο σημαντικότερος ποιητής του δέκατου ένατου αιώνα, αυτός που έβαλε τα θεμέλια της σύγχρονης ποίησης στην Ελλάδα. Για τον κάθε ποιητή ο Lavagnini παρέχει τις μεταφράσεις μερικών ποιημάτων με το αντίστοιχο πρωτότυπο κείμενο, μαζί με μια σύντομη βιογραφική και κριτική παρουσίαση, όπου δηλώνει τη θέλησή του να γνωρίσει αυτούς τους ποιητές στο ιταλικό κοινό. Κι αυτό το κάνει θέτοντας παραλληλισμούς με συγγραφείς που είναι ήδη γνωστοί στους αναγνώστες, έτσι ώστε να μπορέσουν να αισθανθούν πιο οικείους τους έλληνες ποιητές και ίσως πιο απολαύσιμους. Ο Παλαμάς λοιπόν, συγκρίνεται με τον Hugo ο Μαρτζώκης προσεγγίζεται στο Νεοκλασικισμό και στο πνεύμα του ποιητή Carducci ή ακόμα παρουσιάζεται ομοιάζων με τον Leopardi· ο Νιρβάνας τοποθετείται πολύ κοντά στον D'Annunzio και στον αισθητισμό του, ενώ ο Γρυπάρης στον Παρνασσισμό του Gautier, και ο Σκίπης θυμίζει τα θέματα του Μορέας.

Πάντα το 1957, και αργότερα το 1966, σε αναθεωρημένη έκδοση, δημοσιεύεται και το βιβλίο του Vitti *Poesia greca del '900*, όπου οι μεταφράσεις παρέχονται με το αντίστοιχο πρωτότυπο. Στην εισαγωγή εκφράζεται η γνώμη ότι οποιοσδήποτε μεταφραστής που ενδιαφέρεται να παρουσιάσει την ελληνική ποίηση μέσω της μετάφρασης, πρέπει να ενημερώσει τον αναγνώστη όχι μόνο σχετικά με τον κόσμο της Αρχαίας Ελλάδας, αλλά και με αυτόν της Βυζαντινής περιόδου. Εδώ ο Παλαμάς παρουσιάζεται ως εγκαινιαστής της σύγχρονης ελληνικής ποίησης, και είναι τόσο σημαντικός ώστε να απεικονίζει τη «σύνθεση μιας ολόκληρης εποχής»,³ της *fin de siècle*. Τον ακολουθεί ο Καβάφης, και πολλοί άλλοι όπως οι: Άγρας, Αναγνωστάκης, Αντωνίου, Ελύτης, Εμπειρικός, Ρίτσος, Καρυωτάκης (αναφέρω μερικούς).

Η συλλογή του Lavagnini περιελάμβανε συγγραφείς που είχαν γεννηθεί τον δέκατο ένατο αιώνα, ενώ το βιβλίο του Vitti δίνει μια πιο εκτενή εικόνα των διαφόρων ποιητών.

Στη συνέχεια, το 1968, ο Sangiglio δημοσιεύει μια μικρή συλλογή, με τίτλο *Poesia greca contemporanea*, με μεταφράσεις από πιο πρόσφατους ποιητές, όπως είναι οι: Θέμελης, Σφακιανάκης, Αναγνωστάκης, Ρίτσος, Αθανασούλης, Κότσιρας, Βαφόπουλος, Στογιαννίδης, Στεργιόπουλος, Σπάλας, Τσιάκος, Βαρβιτσιώτης, Βρεττάκος, Γεραλής.

Στην εισαγωγή του ο Sangiglio παρατηρεί ότι λείπει στην Ιταλία η δυνατότητα πρόσβασης στα βασικά κείμενα της ελληνικής ποίησης, κάνοντας επιπλέον και μια επιθεώρηση της λογοτεχνικής κατάστασης στην Ελλάδα. Εκτός από τους σημαντικότερους ποιητές, όπως οι Ελύτης και Σεφέρης, μόνον ο Ρίτσος θεωρείται ο νέος ποιητής που μπορεί να δώσει μια καινούρια έμπνευση στους σύγχρονους. Ο Sangiglio επίσης αναγνωρίζει ότι οι καινούριες ποιητικές φωνές δεν βρίσκουν τη σωστή διάδοση στον κύκλο των ειδικευμένων, αν και αποτελούν σημαντικά παραδείγματα του πλούσιου μωσαϊκού του ελληνικού πολιτισμού. Επομένως, η ανθολογία του έχει ως στόχο να παρουσιάσει την ελληνική ποιητική κατάσταση ως απολύτως συμβατή με την ευρωπαϊκή κουλτούρα. Αναγνωρίζει δύο κατευθύνσεις στην ελληνική ποίηση: αφ' ενός μια λυρική έμπνευση που προκύπτει από την κλασική κληρονομία, και αφ' ετέρου, μία οδυνηρή έκφραση των σύγχρονων ανθρώπινων προβλημάτων, μαζί με μια κρίση των αξιών που συμπίπτει με κάποια αίσθηση ανησυχίας, η οποία προκύπτει από μια ασυμβατότητα της Νεότερης με την Αρχαία και Βυζαντινή Ελλάδα.

Το 1969 ο Mascaro δημοσιεύει μια συλλογή με τίτλο *Poesia e cultura nella Grecia d'oggi*. Στον πρόλογο του βιβλίου του επιβεβαιώνει ότι μια πιο βαθιά μελέτη των σχέσεων ανάμεσα στην Ιταλία και την Ελλάδα έγινε δυνατή μόνο μετά τον τελευταίο πόλεμο μεταξύ των δύο χωρών, γιατί παραδόξως, ο πόλεμος είχε τονίσει την ανάγκη

---

³ Vitti (1957).

όχι μόνο μιας πολιτιστικής επικοινωνίας, αλλά και καλλιτεχνικών, εμπορικών και τουριστικών σχέσεων. Ο Mascaro είναι πεπεισμένος ότι μια πιο βαθιά αντίληψη των δύο χωρών είναι δυνατή, χάρη στη σύγκριση των αντίστοιχων λογοτεχνιών. Προσθέτει επιπλέον ότι το αυξανόμενο ενδιαφέρον στην Ιταλία για την ελληνική λογοτεχνία ενισχύεται από την ανακάλυψη εκ μέρους των αναγνωστών μιας συνέχειας με την αρχαία ποίηση. Ο σύγχρονος ελληνικός κόσμος ανακαλύφθηκε στην Ιταλία από πολλούς μελετητές που μέσω των δοκιμίων, των μελετών και των μεταφράσεών τους έχουν συμβάλει στο να δημιουργηθεί μια εικόνα της σύγχρονης ελληνικής ποίησης. Πρώτος απ' όλους ο Lavagnini, που κατάφερε να αποδώσει συνολικά το σύγχρονο περιβάλλον της νεοελληνικής λογοτεχνίας, αν και δεν πρέπει να λησμονιούνται οι άλλοι διανοούμενοι και μεταφραστές, όπως οι: Pontani, Impellizzeri, Stomeo, Catone, Vitti, Spadaro.

Εκτός από τον πρόλογο, ο Mascaro στη συλλογή του παρέχει και μια εκτενή εισαγωγή όπου ανατρέχει στις κύριες φάσεις της εξέλιξης της σύγχρονης ελληνικής ποίησης, και η οποία χωρίζεται σε δύο μέρη: στο πρώτο μέρος, με τον τίτλο «Δημοτικά τραγούδια της νεότερης Ελλάδας» μιλάει για τη δημοτική ποίηση και για το έπος του Διγενή Ακρίτα, όπως και για μερικά χαρακτηριστικά του με αναφορές στον Όμηρο, στο δεύτερο μέρος, που τιτλοφορείται «Σύγχρονη Ελληνική ποίηση»,⁴ ο Mascaro εκθέτει εν συντομία τις σημαντικότερες στιγμές της εξέλιξης της ποίησης, αναγνωρίζοντας τους Παλαμά, Σεφέρη, Ελύτη και Εγγονόπουλο ως πατέρες της νέας ελληνικής ποίησης. Επίσης, εντοπίζει στις επόμενες γενιές ποιητών ως ηγετικές μορφές, τους Βρεττάκο, Ρίτσο, Δικταίο, Γκάτσο και άλλους γεννημένους κατά την περίοδο της Κατοχής και προσφέρουν νέα στοιχεία.

Το βιβλίο του Mascaro δεν έχει την απαίτηση να προσφέρει μια πιστή ιστορική τοποθέτηση της ελληνικής ποίησης και περιέχει λίγες μεταφράσεις, οι οποίες δεν αποδίδουν επαρκώς την εικόνα της όπως αυτή περιγράφεται στο παρακείμενο της εισαγωγής. Οι μεταφράσεις προέρχονται και από κείμενα της δημόσιας γραμματείας, και από έργα των Δροσίνη, Παλαμά, Καβάφη, Παππά, Παπατσώνη, Σεφέρη, Ελύτη, Στεργιόπουλου και άλλων, όπως των Ανδρέου, Αθανασούλη, Δέλφη.

Το 1971, ο Sangiglio δημοσιεύει μια συλλογή με τίτλο, *Album di poesia greca d'oggi*, όπου διαπιστώνει ότι, παρά την προσπάθεια πολλών ακαδημαϊκών να διαδώσουν την ελληνική λογοτεχνία στην Ιταλία, την εποχή εκείνη υπάρχουν γι' αυτήν λίγες γνώσεις. Ο ίδιος σ' αυτό το βιβλίο δεν αποσκοπεί να ερευνηθούν οι αιτίες αυτού του προβλήματος, αλλά να επισημανθεί μια πιο συγκεκριμένη πρόθεση: να παρουσιαστούν δηλαδή μερικοί ποιητές "άξιοι της προσοχής" των Ιταλών αναγνωστών.

Ο Sangilio δηλώνει ότι το έργο του «εμβάλλεται [...] στο αυλάκι» των προηγούμενων μεταφραστικών προσπαθειών να αποδοθούν καινούρια παραδείγματα ελληνικής ποίησης στο ζωηρό λόγο της ιταλικής κουλτούρας. Ο μεταφραστής προτίθεται και εδώ να διευρύνει το πλαίσιο μιας «επισφαλούς» γνώσης σχετικά με τη νεοελληνική ποίηση, να παρουσιάσει νέες προσωπικότητες, αξιόπιστες και ενδιαφέρουσες, και να συμβάλλει στη διάδοσή τους. Εξαιρεί επομένως σημαντικές ποιητικές φωνές, όπως είναι για παράδειγμα του Σεφέρη και του Ελύτη, που όπως λέει, είναι πλέον αρκετά γνωστοί και δημοφιλείς και για το ιταλικό κοινό. Αντιθέτως, η συλλογή του θέλει να παρουσιάσει τις «άλλες» ποιητικές φωνές, που, αν στην Ελλάδα δεν είναι ολιγότερο σημαντικές, στην Ιταλία είναι τελείως ή μερικώς αγνοούμενες. Έτσι, για πρώτη φορά προσφέρονται στην Ιταλία οι ποιητικοί πειραματισμοί του Πεντζίκη, του Αποστολίδη και του Θασίτη. Εξετάζονται πιο λεπτομερώς αξιόπιστα ονόματα όπως του Δικτέου και του Εγγονόπουλου. Προτείνεται η διάδοση ποιητικών

---

⁴ Poesia greca contemporanea.

προσωπικότητων, όπως των Θέμελη, Ρίτσου, Βρεττάκου, Στογιαννίδη και Γεραλή, για τους οποίους παρέχονται μεταφράσεις από έργα τους. Ο Sangiglio παρουσιάζει κατ' αυτόν τον τρόπο σύγχρονους ποιητές που είχαν ακόμα τότε περιθωριακή σημασία για το ιταλικό κοινό.

Μετά από τον Sangiglio, μια άλλη προσπάθεια να παρουσιάσει στην Ιταλία την εικόνα της σύγχρονης ελληνικής ποίησης. Είναι η δημοσίευση, το 1992, του βιβλίου της Minucci, με τίτλο *Poeti greci, per un'introduzione alla poesia contemporanea* (1992). Αυτή τη φορά εισάγονται στην Ιταλία νέοι σύγχρονοι ποιητές, όπως οι: Πατρίκιος, Μέσκος, Δασκαλόπουλος, Γκανάς, Μαστοράκη.

Η Minucci στην εισαγωγή της έχει συνείδηση ότι το «πλεονέκτημα» να μιλάει κανείς ελληνικά είναι και «πρόβλημα»,⁵ και επομένως μόνο λίγοι ειδήμονες έχουν τη δυνατότητα να διαβάζουν τα ποιήματα στο πρωτότυπο. Ταυτόχρονα δείχνει πώς η σύγχρονη ελληνική ποίηση αποτελεί ένα πολύμορφο και πολύεδρο πανόραμα με πολλές αντιθετικές ποιητικές φωνές και διαφορετικές γενιές ποιητών. Στην εισαγωγή της επίσης προσπαθεί να δώσει μια συνοπτική ματιά στην εξέλιξη και στην κατάσταση της σύγχρονης ποίησης, διαχωρίζοντας το ελληνικό πανόραμα σε τρεις διαφορετικές γενιές.

Η πρώτη απ' αυτές αντιπροσωπεύεται από μια ομάδα ποιητών που έχουν χτίσει τα θεμέλια της σύγχρονης ποίησης. Ο Καρυωτάκης, που πεθαίνει το 1928 και ανήκει σίγουρα σ' αυτή τη γενιά, λόγω του πεσιμισμού του προσεγγίζεται στον ιταλικό *Crepuscolarismo* και στους κυριότερους αντιπροσώπους του, τους Gozzano και Corazzini.⁶ Η Γενιά του '30 θεωρείται ως μια αντίδραση σ' αυτήν την αρνητική στάση, με τους Σεφέρη, Ελύτη, Γκάτσο, Εμπειρίκο, Εγγονόπουλο, Σαραντάρη, οι οποίοι ανοίγονται περισσότερο στον ξένο παράγοντα.

Στη δεύτερη γενιά της μεταπολεμικής περιόδου (στη γενιά της ήττας) ανήκουν ποιητές όπως οι: Σινόπουλος, Σαχτούρης, Πατρίκιος, οι οποίοι μεγάλωσαν κατά την περίοδο της Κατοχής, βιώνοντας αυτήν τη δύσκολη εποχή. Κοντά σ' αυτούς τοποθετούνται και οι: Αναγνωστάκης, Λειβαδίτης, Αλεξάνδρου, Κουλουφάκος, καθώς και οι Παπαδίτσας, Σαχτούρης και Κακναβάτος, που προσπάθησαν να εκφράσουν το άγχος του σύγχρονου ανθρώπου και την αίσθηση «πίκρας και μοναξιάς», παρέχοντας μια πιο προσωπική και λιγότερο στρατευμένη φωνή.

Η Minucci δίνει ιδιαίτερη σημασία στον Αναγνωστάκη, έναν από τους πρωτεργάτες της μεταπολεμικής γενιάς που, μέσω του περιγραφικού του λόγου, εξέφρασε τη θέαση ενός πικρού σκεπτικισμού. Αν και η συλλογή της Minucci δεν περιέχει μεταφράσματα από το έργο του ποιητή, στην εισαγωγή της θεωρείται ως σημείο εκκίνησης απ' όπου κανείς μπορεί να ερμηνεύσει τα κλειδιά ανάγνωσης κι άλλων συγγραφέων, όπως για παράδειγμα, του Πατρίκιου, που με το έργο του περιγράφει την «αποτυχία των ιδανικών στα οποία η γενιά του είχε πιστέψει, θυσιάζοντας και ενέργειες και χρόνια ζωής».⁷

Η τρίτη γενιά εξίσου θεωρείται «χαμένη γενιά», και διαμαρτύρεται για την απώλεια των αξιών της παραδοσιακής κοινωνίας. Ανήκουν σ' αυτήν ποιητές οι οποίοι αν και αναζητούν μια διάσταση περισσότερο μεταφυσική της ζωής, επηρεασμένοι από τον Καβάφη, αλλά και από το Σαχτούρη, τον Ελύτη, τον Σεφέρη και τον Σινόπουλο, παραμένουν μακριά από την πολιτική στράτευση και τείνουν περισσότερο προς την εσωστρέφεια.⁸ Για παράδειγμα, ο Μέσκος παρουσιάζεται σαν ένας ποιητής του οποίου η έμπνευση προέρχεται από τη συνάντηση του εξωτερικού κόσμου, ως αναζήτηση μιας μυθικής και πρωτότυπης αθωότητας με την προσωπική ενδοσκόπηση. Άλλοι

⁵ Minucci (1992: VI).

⁶ Minucci (1992: VI-VII).

⁷ Minucci (1992: XII).

⁸ Minucci (1992: XVII).

αντιπρόσωποι αυτής της γενιάς είναι οι: Δημουλά, Χριστιανόπουλος, Ασλάνογλου, Αγγελάκη-Ρουκ κ.α.

Κατά τη γνώμη της Minucci η πιο χαρακτηριστική μορφή είναι αυτή της Δημουλά, η οποία, με την τεχνική της πορεία φαίνεται να βρίσκεται στους αντίποδες της Γενιάς του '30, εφόσον αναζητεί τον εσωτερικό κόσμο, την ενδόμυχη πραγματικότητα, που αντικατοπτρίζει τα πιο βαθιά χαρακτηριστικά της γενιάς της. Συγκρίνεται έτσι με τον Καβάφη, αφού υπάρχει, παρατηρεί η Minucci, μια «συγγένεια ψυχής»⁹ μεταξύ τους. Αυτή η διάθεση, μαζί με τον αναγνωρισμένο της υπερρεαλισμό, της επέτρεψε την ελευθέρωση από την κρύα λογική και την απόδειξη των παράλογων διαστάσεων ενός εσωτερικού κόσμου με τους δικούς του κανόνες.

Η τελευταία γενιά που παρουσιάζεται στο βιβλίο της Minucci είναι η γενιά του '70, η λεγόμενη «γενιά της διαμαρτυρίας», που ζει την αντίθεση μεταξύ της αφθονίας των προϊόντων της βιομηχανοποιημένης κοινωνίας και της απώλειας των αξιών του παρελθόντος. Πρόκειται για μια ομάδα δύσπιστων ποιητών που έχει χάσει την πίστη στην προοπτική της εξέλιξης, στις πολιτικές ιδεολογίες, στην δημοκρατία, και τώρα εκφράζει το υπαρξιακό της ερωτηματικό, μαζί με μια αίσθηση άγχους που μετατρέπει την ειρωνεία σε σαρκασμό, μέσω μιας γλώσσας αντι-λυρικής. Ανήκουν σ' αυτήν την τοποθέτηση οι: Αγγελάκης, Φωστιέρης, Βέης, Μαρκόπουλος, Καλοκύρης, Πασχάλης. Είναι ενδιαφέρον να προσέξουμε ότι ο Πούλιος, με τη μεταφυσική του αναζήτηση, συγκρίνεται με τους ποιητές της *Beat Generation*, όπως τον Kerouak και τον Ginsberg. Στο τέλος, η Minucci αναφέρει και ποιητές που τους χαρακτηρίζει μια πολιτική διερεύνηση, μαζί με άλλους που αντικρίζουν τη Μεταπολεμική περίοδο με κριτική και ειρωνική διάθεση, χρησιμοποιώντας ένα παράφωνο λόγο, όπως είναι οι: Βαγενάς, Πατήλης και Μαστοράκη, η οποία, μαζί με τον Γκανά, περιγράφει την νοσταλγία του παρελθόντος, τις φτωχές γειτονιές, τον αγροτικό κόσμο.

Μία καινούρια ανθολογία δημοσιεύθηκε το 2000, με τίτλο *Poesia greca contemporanea* και επιμέλεια του Sangiglio, εκτός από μερικές μεταφράσεις από τον Καβάφη και το Σεφέρη, περιέχει και μια συλλογή σύντομων δοκιμίων για τους συγγραφείς που παρουσιάζονται. Επιπλέον, στην εισαγωγή του ο Sangiglio παρέχει μια εξαντλητική περιγραφή της εξέλιξης της ελληνικής γλώσσας, ξεκινώντας από τις βυζαντινές αρχές και υπογραμμίζοντας τη σημασία της δημόδους παραγωγής ως σημείο αναφοράς για τη νεότερη ποίηση, άποψη που παρουσιάζει και αργότερα, όταν εκδίδει μια συλλογή δημοτικών τραγουδιών, *Canti popolari della Grecia dal Libro dell'amore*.

Η *Ανθολογία της σύγχρονης ελληνικής ποίησης (Antologia della poesia greca contemporanea)*, το 2005, του Pontani, που περιέχει και την εισαγωγή του De Rosa, την οποία αναφέραμε προηγουμένως, μαζί με τις μεταφράσεις του ίδιου του Pontani, είναι μια συλλογή μεταφράσεων ήδη δημοσιευμένων σε αλλοτινές εκδόσεις από τους Pontani, Crocetti, Carzulo, Carpinato, Minucci, De Rosa. Οι μεταφράσεις αυτές συνοδεύονται από το πρωτότυπο και επιλέγονται από μια ευρεία ποικιλία και γνωστών και νέων ποιητών, ενώ οι τελευταίες σελίδες του βιβλίου περιέχουν σύντομες βιογραφικές σημειώσεις που αφορούν κάθε ποιητή που παρουσιάζεται.

Στην εισαγωγή του, ο De Rosa, αφού τονίσει το ρόλο που οι ανθολογίες παίζουν στη διαμόρφωση ενός λογοτεχνικού κανόνα, δίνει πληροφορίες για τους πιο σημαντικούς ποιητές του 20ού αιώνα όπως τους Σωλομό, Καβάφη, Καρυωτάκη, Σεφέρη, Εμπειρίκο, ενθέτοντας και λεπτομέρειες όσον αφορά πρόσφατα ιστορικά και πολιτιστικά γεγονότα της χώρας, όπως για παράδειγμα τη δικτατορία των Συνταγματαρχών και τα σχετικά επεισόδια των διαδηλώσεων των φοιτητών εναντίον του καθεστώτος, καθώς και τις

---

⁹ Minucci (1992: XVII).

συνέπειες μετά τη γέννηση της Δημοκρατίας που ακολούθησε και την είσοδο της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Μετά από την απεικόνιση αυτών των ιστορικών συμφραζομένων παρουσιάζει στο ιταλικό κοινό και άλλους νέους ποιητές όπως τους: Χαραλαμπίση, Βαγενά, Γκάνα και άλλους, δίνοντας έτσι τη δυνατότητα στον αναγνώστη να διαβάσει τα ποιήματά τους με πιο συνειδητό τρόπο σε σχέση με την ιστορική κατανόηση των ποιητικών μηνυμάτων.

Από αυτήν την επιθεώρηση των συλλογών και την ανάγνωση των διαφόρων προλόγων, παρατηρούμε πώς οι μεταφραστές προσπάθησαν να εισαγάγουν στην Ιταλία την εικόνα της ελληνικής ποίησης τονίζοντας τη σημασία των σχέσεων της με την Αρχαία Ελλάδα και με τη βυζαντινή περίοδο. Μια προσέγγιση που σίγουρα δίνει τη δυνατότητα στον αναγνώστη να αναγνωρίσει, μέσα στα διάφορα μεταφρασμένα ποιήματα, τα αποτυπώματα του πολιτιστικού παρελθόντος της ξένης κουλτούρας. Οι μεταφραστές επεχείρησαν επίσης να παρουσιάσουν τα σημαντικά επιτεύγματα της σύγχρονης ελληνικής ποίησης, παρέχοντας σε μερικές εισαγωγές και ιστορικές πληροφορίες, με σκοπό να ετοιμάσουν τα θεμέλια για μια καλύτερη και πιο συγκεκριμένη κατανόηση.

Οι μεταφραστές-εισηγητές όμως, περιόρισαν κατά κάποιον τρόπο την παρουσίαση των διαφόρων ποιητών σε βιογραφικές ενδείξεις, χωρίς να δώσουν τη δυνατότητα στον αναγνώστη, εκτός από κάποιες εξαιρέσεις, όπως της Minucci, – η οποία προσπάθησε να φωτίσει ένα πιο πρόσφατο λογοτεχνικό, και μάλιστα δύσκολο για την κατανόησή του πλαίσιο –, να αποκομίσουν μια πιο σωστή εικόνα των διαφόρων ποιητικών επιτευγμάτων.

Πώς μπορεί να εξηγηθεί επομένως αυτή η ελλιπής απεικόνιση της ελληνικής ποίησης; Ως ένας ουσιαστικός παράγοντας είναι δυνατόν να θεωρηθεί η ενδογενής δυσκολία της ελληνικής γλώσσας, αλλά και η εξαιρετική άνθηση ποιητών που, με τις πλούσιες θεματικές τους, είναι δυνατόν να προκαλέσουν περαιτέρω εμπόδια κατανόησης στους Ιταλούς αναγνώστες. Γι' αυτό το λόγο, μεταφραστές όπως ο Lavagnini ή ο Vitti, γνωρίζοντας καλά τους τέτοιου είδους προβληματισμούς, παρουσίασαν τους έλληνες ποιητές προσεγγίζοντάς τους στα πιο σημαντικά λογοτεχνικά ρεύματα της Ευρώπης (όπως για παράδειγμα στην περίπτωση του Ρίτσου). Μ' αυτόν τον τρόπο προσπάθησαν να δημιουργήσουν παραλληλισμούς και με γνωστούς Ιταλούς συγγραφείς, έχοντας ως στόχο τον παρακειμενικό εμπλουτισμό των μεταφράσεων.

Αναμφίβολο πάντως παραμένει το ότι η ανεπαρκής επαφή των μεταφράσεων της νεοελληνικής ποίησης με το ιταλικό λογοτεχνικό υπόστρωμα έχει εμποδίσει μια πλούσια ποίηση σε δημιουργικές συνεισφορές, να προάγει ανάμεσα στις δύο λογοτεχνίες τις ευεργετικές αλληλεπιδράσεις τους. Αυτές, που πιθανόν είναι ικανές να προκαλούν το ενδιαφέρον, να εμπνέουν συζητήσεις, να δημιουργούν νέους κανόνες, και να παρέχουν στην ιταλική πραγματικότητα μια ζωντανή εικόνα της καλλιέργειας της ποίησης στη σύγχρονη Ελλάδα.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- De Rosa M. (2005). «Introduzione». Στο F. Pontani, *Antologia della poesia greca contemporanea*. Milano: Crocetti.
- Faini P. (2004). *Tradurre. Dalla teoria alla pratica*. Roma: Carocci.
- Lavagnini B. (1957). *Arodafnusa*. Αθήνα: Ιταλικό Ινστιτούτο της Αθήνας.
- Lefevere A. (2004). «Mother Courage's Cucumbers: Text, System and Refraction in a Theory of Literature». Στο L. Venuti (επιμ.), *The Translation Studies Reader*. Routledge, London και New York, 239-256.
- Lefevere A. (1992). *Translating Literature. Practice and Theory in a Comparative Literature Context*. New York: The Modern Language Association of America.
- Mascaro V. (1969). *Poesia e cultura nella Grecia d'oggi*. Messina: Peloritana.

- Minucci P.M. (1992). *Per un'introduzione alla poesia greca contemporanea*. Associazione Piemonte Grecia Santorre di Santarosa.
- Pontani F. (2005). *Antologia della poesia greca contemporanea*. Milano: Crocetti.
- Sangiglio T. (2000). *Poesia Greca Contemporanea. Considerazioni e testi*. Trieste: Comune di Trieste - Assessorato alla cultura.
- Sangiglio T. (2005). *Canti popolari greci dal Libro dell'Amore*. Trieste: Edizioni della Comunità greco-orientale.
- Sangiglio C.G. (1971). *Album di poesia greca d'oggi*. Milano: Ceschina.
- Sangiglio C. (1968). *Poesia greca contemporanea*. Milano: Dall'Oglio.
- Steiner G. (2004 [1992]). *Dopo Babele. Aspetti del linguaggio e della traduzione*. Milano: Garzanti.
- Vitti M. (1957). *Poesia Greca del '900*. Parma: Guanda.